
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01281701 1


UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

ЙОГАННЕС ЕРҐЕНЗЕН

ПРИТЧІ

ПЕРЕКЛАВ
ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО

ДК

„ДОБРА КНИЖКА"


EX LIBRIS
ІВАНА
ЛУЧКОВА

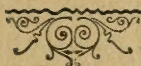
ЙОГАННЕС ЕРГЕНЗЕН

ПРИТЧІ

Prytchi

ПЕРЕКЛАВ
ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО

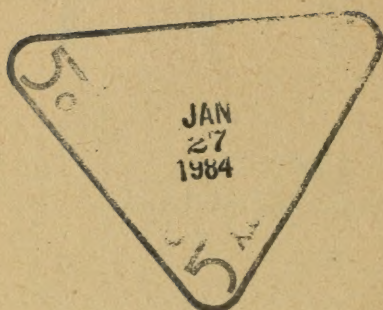
ДК



ЛЬВІВ

ЛІТЕРАТУРНО-ВИДАВНИЧИЙ ІНСТИТУТ
„ДОБРА КНИЖКА“

Р. Б. 1922.



З ПЕЧАТНІ ОО. ВАСИЛІЯН У ЖОВКВІ

22. 22. 63,900.

Передмова

Авторові цієї книжки—сучасному данському письменникові—Йоганнесов, Єрґензенові довелося пройти тернистий шлях життя. В погоні за правдою довго блукав по розпуттях та шукав розгадки тих усіх життєвих еніґматіві що всякій думаючій людині насуваються перед очі. Під хмаристим небом рідної країни, Данії, старався розяснити невтишені забаги душі й найти мету дорозі свойого вікування.

Але божественна іскра його душі, що проявляється в змаганні до правди, добра та краси, ні на якому підкладі сьогочасних прямувань розшматованого людства не могла розгорітись. Не втихомирювали його матеріялістичні погляди на світ, бо його душа рвалася вище, на верхи, на ясні зорі... Ніякі фільософійні системи розвязки всесвітніх та вселюдських проблемів не могли його вспокоїти, бо він шукав правди...

А правда, ця діва людського життя, за про яку безліч чоловічих синів лягло головами, за якою невимовно тужать та тоскують непрочислені почоти велелюдної царини людства — вона розвіялась була з леготами тієї пісні, що її над його колискою співала журлива ненька. Вона втопилася була для нього у синьому морі, по якому він так часто зі своїм батьком, моряком, дитиною ще вчився веслувати. Із нею, з тією правдою, він пращався тоді, коли його матір, виряжаючи між чужі люди, на науку, благословляла знаком святого хреста... Бо люди й химерна „наука" навчили його топтати святі права й закони своїх батьків, а сю правду, яку всяка думаюча людина так дуже бажає пізнати, за якою шукають непроглядні маси розхвильованих істот, а котра рівночасно є така наглядна та ясна, що її існування й мале дитя спроможне зрозуміти — сю правду навчили його нехтувати.

„Ми хочемо нової правди!" — гомоніло й гомонить гасло молодого покоління.

А про те, що ся стара правда людства обновою дише з кожної людської душі, яка лише захоче її пізнати, про те, що вона є матірю й дитям вічности, а вічність є всемолодою та новою — воно не турбується, забуває. І з незайманo чистих верхів ясного, складного погляду на світ воно зіступає в провалля замотаних доріг, де просвітку та вороття нема. І скитається, сердешне, по пустих, болотнистих облогах пустарів життя. І шукає, шукає...

Дарма!

Так то воно на світі ведеться. „Бо доки світа, доти будуть виноградини благородні і дикі, щоби по всі часи потверджувалася правда, що її Господь сказав перед віками".

А в тім самім часі, коли в писаннях Єрґензена, просякнених розбіллям стрівоженої душі на розстайних дорогах, загомоніли відгомони борні та розпучливі оклики вагання — кінчив життя найбільший французький поет 80-их років минулого століття — Павло Верлєн. Цей вічний бездольний скиталець, що ціле своє нуждарне життя провів у шуканні й намаганні — 1896 р. скінчив його в шпитальних мурах. Лишив по собі багату літературну спадщину, а між нею й „Книгу мудрости“. В ній містилися гарячі мольби, благання та гимни Богові, якого щойно по важких трудах та скитаннях найшов був у найчорніщій годині своїх днів, у тюрмі...

Читаючи її ще на кілька літ перед смертю Верлєна, Єрґензен у перше почав поважно застановлятися над католицизмом та його призначенням. І тоді ще дуще загоріла його душа бажанням пізнати правду...

Але аж у місяць по смерти Верлєна, Єрґензен сказав його словами:

»Зверни мої блуднії ноги,
спрямуй їх, Боже, милостивно
на Твої яснії дороги«...

І з того часу по нинішний день стоїть вірно під прапором Христової Єдиної Церкви, намазуючи свої літературні твори гарячою любовю Божих завітів.

Уродився він 6. падолиста 1866 р. в Свендборзі на острові Фйонія. Ще змалку зі своїм батьком, моряком, обїздив він сумливі фйорди та любувався красою роскішних букових лісів, що простелювалися над скалистим, морським приберіжям скандинавського півострова. І ще з того часу його вражлива душа пройминася тією романтичною смутою, яка царює над обривами приморських берегів тієї країни.

З молодих уже літ присвятився літературній праці, читаючи твори визначніших західно-европейських письменників і поетів, а головно Ґете, котрого „Фавст“ був його щоденною лєктурою.

В 1887 р. почав свою літературну діяльність випечатанням першої збірки віршів. Небавом увійшов у круг тодішних радикальних молодих письменників і як співробітник одного з найбільших радикальних дневників займав між ними досить визначне становище.

Коли одначе в 1896 р. перейшов формально на лоно католицької Церкви, покинули його всі давні товариші і други та замкнули перед ним приступ до всяких літературних журналів. Опущений, самітний провадив він з родиною невибагливе життя в одному з передмість Копенгаґи.

Щойно в кілька літ опісля на внесення єдиного католицького посла до тодішного данського парляменту *) — ухвалено йому державну запомогу, а один умірковaний дневник приняв його на співредактора.

З того часу покращало для нього й його рідні життя й він до нинішньої днини працює на літературній ниві.

Вславився головно своїми творами: „Останній день“, „Притчі“, „In excelsis“, „Правда й лож життя“, „Зі шляху“, „Наче трава“, „Життя св. Франціска з Асізі“ й ин.

---

*) Майже ввесь данський народ визнає лютеранську віру.

З усіх його писань пробивається тихий ліричний смуток та містичне задумання. Але „Притчі“ є не лише виплывом роздуми та часами містичного настрою ліричної душі автора, а видно в них і розвагу здорового розуму та фільософійну застанову.

В виду цього сподіваюся, що не зайве буде надбання сього твору для нашої перекладної літератури, бо з оцих коротеньких образків можна винести не одну добру науку для життя, а головно для життя тих, що в них „молода душа й гаряче серце“.

Зазначую, що перекладу доконано з других рук. Та через порівнання я намагався вникнути в глибінь думки самогож автора й вірно її передати й у нашій мові. Чи це мені вдалося, не знаю.

Львів 15. 10. 1922. *Перекладчик.*



,,...бꙋ́дете ꙗ҆́кѡ бо́зи...“

Вступне слово в формі листу до молодця

Дорогий Приятелю!

Як що забув єси про десять Божих заповідий, а катихизм вилетів тобі з тямки, то з „Фавста“ Гете певно пригадаєш собі ці три слова:

„Будете подібні до Бога...“

Старі це слова й на перший погляд безвартні, а мимо цього, як це вже й Гайне висказав, у них криється істота всієї нової, найновіщої фільософії.

І ти, мій любий, певно захочеш бути подібним до Бога. Цеж є твоїм правом, справедливим, найсправедливіщим бажанням, бож ми на те тільки й живемо, щоби ставати щораз більше подібними до Бога. Та як що не відмовишся послухати моєї ради, то не йди до доктора Фавста питатися про дорогу до тієї ціли. Бо й сам Ґете сказав, що доктор Фавст скинув докторську тоґу й приодівся як образок з найновіщого вісника мод. А на його широкому фотелі розвернувся, насуваючи шапку на очі, чорт у своїйже особі; це говорить сам Ґете. А чортові ради й способи лихі. Тай вкінці сам чорт цю гадку стверджує, коли, по відході молодого адепта знання, котрого післав був по червоні овочі зі золотого дерева життя, з їдливою іронією говорить:

„З великою будеш утіхою ти порох їсти,
так говорив у раю вуж, мій прастрий“.

А лежати на землі й напихатися вуличним порохом та болотом, знаючи, що через те стаєшся небіжем чорта й подібним до нього, то чейже не належить до приємности.

Бо в тій хвилині блудний син, що з цілої душі бажав хочби й свиням зготованої наживи, може станути твоїм ідеалом! А чейже такий ідеал марний тай незмірно низький!!

Краще отже не йти по раду до доктора Мефіста.

Але шкода твойого труду йти й до професора Ваґнера. Згадай лиш!

За добрих часів великого Фавста Ваґнер був сердешнім його фамулем, але від тієї хвилини, що в ній його пірвав чорт, Ваґнер (котрого Ґете зве „сухим плазуном“) почав добувать великих успіхів — на бездоріжях. Вскорі став звіздою на горизонті творчости матеріялістичного людства. І в тому самому часі, коли Мефісто вказує тобі дорогу до бачення в кожній женщині щонайменше гарної Єлени, старий, засушений Ваґнер учить тебе найпогубніщого знання: витворення Гомункула. Думаю, що ти чув про це, що (чоловічок) Гомункул є чимось у роді ембріона та родиться штучно в скляній судині. Витворення Гомункула було вершком надій і мрій альхеміків усіх часів, та слава того совершенного витвору науки в лябораторії припадає професорові Ваґнерові.

Невже ніколи ти не стрічався з Гомункулом? Багато їх тиняється по світі, хоч не всякий з нас і не завсіди бачить наокіль його склянний дзвін. Та простягни лише до одного з них свою руку, а в цейже час одчуєш гладку, студену поволоку скла. Тайну його витворення я знаю, бо був нераз у Ваґнеровій хемічній робітні.

— „Чи людина справді має бути подібна до Бога?“ — балакав він нераз у розсіянні. „Адже ціла річ лежить у тім, щоб у собі вигріти Гомункула та щоби самому в нього перетворитись“. Отже попереду всього треба духово й фізично вникнути в себе, щоби статися якнайменшим. До сього чудний професор поручав найміцніші оцти й вивари, про які тільки література й медицина знає. Відтак треба було замкнутися, мовби заскорузнути в собі, скупитися в істоті свойого „я“, щоби нічим іншим не бути, лише й виключно собою. Вкінці треба було собі витворити склянну поволоку й таким робом зробити себе прозорим, але й нетикальним — і тоді ставалося тим механічним і дистинґованим ембріоном, цією совершенною матерією, що поза своїм дзвоном властиво не існує й цілковито не стикається зі світом, а котра начеб то горлає: „Дивіться народи й світи! Подивляйте й почитайте!!!“

Приятелю, як що бажаєш бути похожим на Бога, то не роби зі себе Гомункула!

Отже ні до хиткого Фавста, ні до хмарного Ваґнера... хиба... так, іди до школи. Але кудою, спитаєш, до кого? А до когожби, як не до нещасної, зведеної Марґарети?

Правда, вона невчена й не гордиться, як її любчик, уповаючий на себе й на свої сили Фавст, її інтеліґенція не гідна розвязати постолів Ваґнера, — але золоте в неї серце тай алмазне діло.

Своє кохання складає вона як запашну, цвітучу жертву у зовсім негідних стіп, але дорога, що її вибирає, щоби станути похожою на Бога, є царською дорогою любови, простеленою безлічю заведених надій і терпінь. А хто багато любить, тому багато й проститься, хто багато терпить, той краще очиститься з гріхів...

І коли мала вибити остання година доктора Фавста, коли він випив до дна чару життя, що його ціллю було вживання і мав упасти жертвою володітеля цієїж саме системи, тоді Марґарета очищена, а може й освячена своїм терпінням і сльозами, подає йому помічну руку й витягає знад пропасти...

Фавст Ґете не осягає похожости на Бога. Він є потвердженням вірної, Мефістофелівської ложі.

Але Марґарета в життєвій борні найшла до Бога, яко Первовзору, найкоротшу дорогу, що нею виключно доходиться до мети й на винайденні якої залежить нам усім, а головно тим, що в них молода душа й гаряче серце.

Твій приятель
АВТОР.



Казка про сердешню ниточку

Хочете, щоб я вам розповів на почин гарну, а правдиву казку? Послухайте!...

* * *

Пряде Найсвятіша Діва, пряде на золотім коловороті, що стоїть при її зорянім престолі, при місяці — її підніжі — пряде білесеньку, непорочню, сердешню ниточку...

То ниточка нашої долі й талану найменшого сотворіння; до неї привязана якась надземна міць, чар неба й сила святости. Пряде й обдаровує її душею, що чує, серцем, що любить...

О, в далечінь тягнуться ті ниточки, до землі, до людий, так, у далечінь...

* * *

Вітер уносить білесеньке, чисте, сердешне павутиння бабиного літа й колише його своїми леготами в просторах. Сурчать свершки між ними і жайворониня співає їм заколискові пісні. А як звечоріє — прозирають крізь них похожі на зірки оченята святойванських червачків. Співає на кущі, обмотанім тим білим, чистесеньким, сердешнім прядивом соловій; а ниточки бабиного літа мають серденька, про це й манісеньке дитя відає...

О, з далечини походять ті ниточки, з неба, з блакитів, так — з далекої далини!...

* * *

Якось у вересні та ранньою порою одна з тих ниточок у свойому леті зачіпилася об верхівя високої деревини. Білесенька, чиста, сердешня спливала по листю коруни.

Захований в листю павук спостерігши її спустився нею скоро та зручно на землю.

Там, на кущі тернини, почав серпанити свій серпанок, заокруглювати щораз то більші очка.

І таким робом оце павутиння, що начеби простелювалось у повітрю, уклалося на причуд мудро: одним кінцем дотикало тернини й листя, а другим трималось тієї ниточки в горі. Але треба добрих очий, щоби її доглянути, бо видається начеб то не мала вона початку, а гинула десь високо-височенько, аж під самими хмаринами, що граються на голубому небі.

* * *

Дні минали скоро. На дворі постуденіло, осінню дихнуло небо, зимінню земля запашіла. То й не диво, що ріжнобарвисті мушки вимірали по своїх заховках і лише декотрі заплутувалися в сітку нашого сірого павука, що безнастанно кивав головкою й перебирав ніжками.

Навпослід надокучило йому це ожидання і він рішив поширити своє царство. Завдяки цiiйже білесенькій ниточці міг простелити свою пряжу на цілому кущі, що невдовзі у проміннях раннього сонішка пишався білим, чистесеньким, сердешнім серпанком, начеби густо поперетиканий справжніми жемчугами. Наша пряха була горда зі своєї роботи. А не було то вже мале, нуждарне сотворіннячко, що оноді спускалося по білій, непорочній, сердешній ниточці бабиного літа, щоби прясти свою пряжу та вести бездольне життя, о — ні! З нього зробився наймогутніший павук у цілій околиці, а цілий павучий рід глядів на нього заздро! Подивляли його роботу, щасте й успіхи в усім. Пробували йому пакостити, нищити всю працю, але ниточка з гори, котрої не бачили, котрої існування, ділання й важности не знали й не прочували інші пряхи-павучки, ударемнювала всякі злобні й ворожі напасти.

Аж упав на землю первосніг, поклався тоненькою верствою на листочки, пригнув до землі цвіти й трави — зілля. Навіть найсміліша муха не зважиласьби була в такий безсоняшний та зимний день покинути свій затишний куток під пічю.

Наш павук тремтів з досади. Бо не досить того, що зимно йому й мокро, а ще має й недоставати мушок!

Роздратований та лютий обіходив своє маніське царство. Всюди одначе бачив лад, усі очка трималися на причуд добре. Нагло аж підскочив. На горішному кінці своєї павучої сітки спостеріг якусь білу, чистесеньку, сердешну ниточку, котрої, здавалося йому, не знає й до тепер ніколи не бачив. Так є, то нитка якась чужа, непридатна, а може й небезпешна, ворожа? Всі инші ниточки (а павучок їх знав усі) трималися тернистого куща чи травистої мурави, а ця оце не лучилася з нічим у тій цілій майстерно зробленій будові. Це була собі лиш оттак з повітря; так, якась там собі нитка з гори!

„Геть з тією нахабною, непридатною ниткою!"

Одним замахом перетяв оцю білу, чистесеньку, сердешну ниточку бабиного літа, це небесне прядиво своєї судьби й свойого існування, перетяв на двоє. Й уже тішився своїм тріюмфом, радів своєю зручністю та мудрістю!

Але пробіг — що воно такого?!...

У цій самій хвилині вся сіточка, цілий на причуд гарний і трудною працею змережаний серпанок павутиння повис у повітрі, поплутались ниточки, очка порозривалися.

Бідний павук упав на землю, на якусь зісохлу травинку, й великими очима глядів на руїну, на свій упадок. І зі страху та смутку зімлів.

А коли опамятався — зі стрівоженим серцем довго приглядався останкам свойого гарного царства, де було йому так добре, де працювалося й жилося, плаваючи в достатках...

* *
*

О мале творіннячко! О земна істото, немічний ткаче-павучку! Було тобі тієї вересневої соняшної днини не забувати, про білу, чистесеньку, сердешню ниточку бабиного літа з мітка Божої Матері, що пряде в небі на золотім коловороті, побіля зоряного Її престола, при місяцю, Її підніжі. Пряде людські долі та людські надії, сіре прядиво існування всякого творіння... — Було тобі не забувати того дня, що в нім зійшов єси на землю, між терня та бодяче, щоби почати своє царювання!...

Ой, було тобі не забувати, як дуже пожиточний був тобі той ніжний волосок, як вельми необхідний був він у ті часи, коли ти пряв свою павучу ниточку, коли ти своє царство поширяв та кріпив. Ой, було тобі шанувати, берегти та ревно доглядати тієї найціннішої частини твойого діла, основи твойого буття! Ой, було тобі, було, небіжя ти моє любе, безщасне!...

А тепер, ти, мале сотворіннячко, земна істото, немічний ткаче-павучку — покорившись і сокрушившися в собі — йди блукати по довгій та широкій землі, йди чужими, небитими, скитальчими стежками, і шукай... — Уповаючим та нелукавим серцем і в гору спрямованим оком шукай білої, чистесенької, сердешньої ниточки. Шукай тієї ниточки, що для тебе, дорога дитино, покинула зоряне, мережане небо, золоте веретенце й милосерні, благословлячі, святі рученята найбілішої, найчистішої, найсердечнішої твоєї Матері, що безнастанно пряде... пряде...



Ярмо сонця

Цього літа панувало між ростинами дивне оживлення. Вправді говорити вони не можуть, нічого не посідають, ані не вміють нічого порішати. А проте панувало між ними велике оживлення.

Побачимо, що воно таке.

Коли в тиху, літню ніч вийдемо на розлоге поле або на пасовище, чи зайдемо в глибину мовчазного ліса, (а на дворі царює велич тишини), то можемо почути якісь тихесенькі шорошіння і видається нам, начеб то вони виринали з землі, простелялися над деревами та леготами шелесту чи шепоту розлягалися доокіль нас.

То розмовляють ростини.

Оттак воно нічною порою линуть по обріях-небосхилах ці тихенькі — тихесенькі шорошіння а наступної що ночі одвіт надлітає. І так це в незрозумілій, та чарівній мові, що її не збагне й найздібніший ботанік, западають важні постанови, а навіть (і то таки при нас) творяться неймовірно страшні заговори.

* * *

Те, що цим разом було змістом ростинних розмов та нарад, являлося чимось так незвичайним, що й од днів сотворення щось подібного нікому не приходило й на гадку. Росохатий, високий граб, гордий та дужий, був саме творцем оцього то помислу. А займав він знамените становище: стояв серед широкого, буйного лану збіжя і кожне його слово переходило від колоса до колоса й таким робом розходилося по світі.

А промовляв він ось так:

„Мої браття і сестри!

„Від непамятних часів чесний ростинний рід займав усю землю. Вона належить до нас. Усьо, що кромі нас живе, прийшло по нас, і лише ми одні її собі всевладно загорнули. Звірята, люди і всьо — від нас залежне. Без нас нема життя.

„Миж кормимо корови, що своїм молоком та мясом живлять людий. Миж являємося бути поживою й вівці, яка одіває чоловіка, й коневі, що на нього працює. Нашим насінням годуємо птахів, а комахи живимо соками й медом наших цвітів. Ба й слимаки й усьо, що повзає по землі, й вони шукають у нас наживи. Ми є віссю всього, що живе.

„Не переборщу отже, як що скажу, що ми кермуємо світом і що всьо обертається навколо нас. А чимже є наша земля, як не покладом, утвореним із нашого листя, галуззя та пнів, що поклалися на вічний сон? Ясно отже, що наше життя черпаємо з нас самих, відроджуємося самі зі себе. Держимо в руках теж вязанку всяких ниток, котра зоветься: міць.

„Та на світі є одна сила, не від нас зависима, а від котрої ми єсьмо залежні. Не думайте, одначе, що маю на думці повітря, бо й на нього ми маємо великий вплив.

„Маю на думці: сонце!

„Так, ту огнисту кулю, що є на те, щоб усіх і всьо обділювати світлом та теплом, а від котрої, як говорять, залежне наше існування.

„Браття й сестри!

„Не без цілі вжив я тут слів: як говорять. Бо я є иншої думки. Чиж світло сонця обдаровує нас добродійством, як це говорять, чи може є воно для нас не то що безхосенним, а навіть і шкідливим? Як думаєте? Що до мене, то я переконаний, що ця розповсюднена гадка: „сонце є конешним благословенням для ростин“, то перестаріла, оклепана фраза, негідна усвідомленої, модерної ростини, котра живе й поступає з духом часу“.

Тут на хвилину замовк.

Старі дуби та липи зі сусідного ліса невдовіллям зашуміли, говорячи, що не вільно безкарно зміняти ладу всіх річей; а буйний лан хвилястого збіжя завзято притакував на кожне слово граба. Отже цей говорив дальше:

„Дуже добре знаю, що в нашім світі находиться партія ультраконсерватистів, яких ціллю є вдержання незмінного й своєчасно модного стану річий. Але будую на здоровому світогляді молодого покоління й надіюся, що воно не схоче руководитися в життю перегнилими поглядами, опирати свою гадку на божевільних здогадах. Миж, ростини, повинні мати в собі всьо, чого нам треба, ми маємо вистарчити собі самим!

„Не хочемо здорові голови класти під евангеліє, не хочемо тверді карки гнути під ярмо, хочби й ярмо сонця. Геть із тим підданством, геть із невільництвом! Як фенікс із власнього попелу повстане нове, гарніше, мудріше покоління, що задивує світи! Вже минув твій час, твоя власть хилиться до впадку, ти вже пережилася, стара куле, що глумливо ніби то сяйво ллєш із блакитів!“

На цьому місці граб урвав свою промову, а доокіль згомоніло буйне колося на лані.

Потакуванням та бурливим оплескам не було й кінця. І в хорі розхвильованих колосочків та бурянів, живоплотів і хащів ніхто й не чув рішучого спротиву старого деревинного роду.

А коли крики притихли, граб кінчив свою промову такими словами:

„Від нинішньої хвилі нашим кличем являється бути це, що люди називають: страйк. У день здержуємося від усякої служби, праці й ділання, за виїмкою хиба цього, що конечне до життя. А замісь того в ночі живемо широким, буйним життям. Увільнені з ярма — кинемося в обійми тієї ночи, що з неї всьо вийшло й до котрої всьо в нас і через нас позинно вернути.

„Тоді будемо рости та розцвітати ще гарніш, аніж досіль росли ми в день! А щоб возвеличити ніч — розтворимо наші запашні скарби і нічю дозріваючі овочі й насіння стануть підкладом нового плоду нашого ростинного племени. Таке і лише таке життя буде нас гідне!“

Скінчив. Доокіль розляглись потакуючі шепоти, але відай чогось не такі поривні та менше живі, як першого разу...

* * *

Дивні речі бачили люди цього року. В день, коли сонце пригрівало й сміялося до світа, цвіти були замкнуті в собі, неначе хворі чи сонливі. Не було ніде й сліду рік-річнього багатства барв та ріжнородности запахів. Огородники заломлювали руки, а ботаніки заходили в голови, щоб то воно такого могло бути. А що нікому й на думку не приходило ростинний світ провірювати в ночі — то й не знали, що лише при мляво му світлі місяця й мерехтячих зірок розтвирались чаші цвітів та простягалося листя.

Невдовзі одначе показалися сумні наслідки страйкарів.

Збіжя, що його колося не могло в проміннях сонця золотіти, звивалось та гнулося нестигле, доків зовсім не припало до землі. Комаший рід не запилював замкнутих чаш цвіточок і в завміраючому царстві не могли творитись сочисті меди. В короткому часі сбімлілу землю покрили жовті листочки й із літа зробилася понура осінь.

В сумному царстві почали нарікать на граба, що звів та обдурив маною всі ростини. А він мовчазно розхитувався в пишноті своєї золотої шати й час од часу могутнім зовом закликав:

„Якогож ви малого духа, брати мої й сестри! Чиж ви не є стократньо кращі та багатші? А що найважніше, чиж ви не є тепер більш самими собою, ніж колись за тиранії якогось там сонця? Тоді сторчали ви начеб то в якихось одностроях, в одінні справжніх казаматників. А якіж ви були тоді міщанські — як що не скажу: змужичені! О скількиж ви під цю пору покрасніли та зніжніли! Виж оце тепер справжні аристократи матерії й духа!“

І знова повірили йому обдурені, знемощілі ростини. І до останнього пожовклого листка, до останньої галузки, що конала, до загину останньої каплі життєдайного соку — щораз тихше, щораз слабше гомоніли:

„Ми гарні, ми аристократи духа...!“

У дневниках, що їх ростини не читають, розписувалися люди про якусь невідому, неймовірно страшну заразу між ростинним родом, про неврожай, що мабуть і кінця йому не видно.

Та добре думаючі люди переконали всіх, що це божевілля дасться вилічити, що це лише хоробливий та хвилевий стан, по якому невдовзі настануть кращі часи. Так і склалося.

На другу весну всюди загомоніло звичайне, правильне життя ростинного світа. У стіп самітнього, завмерлого граба зеленіли молоді та свіжі лани збіжя. Та граб не міг уже вслухуватися в радісні, спокійні гомони величнього гимну до Сонця, що його возносили в блакити ріжнобарвні і запашні цвіти, роскішні дерева та творчеможні овочі, зєдинені із Тим, що його любили й почитали, не по рабськи, але з довірям, гей діти, — з милосерним, добрим і благословлячим Сонцем.

Альхемік

В кімнаті альхеміка починався сумрак. Останні проміння сонця клалися обімліло не великі фоліяли по поличках, голубили окрашені рукою картки рукописів, розложені по столах та стільцях, запалювали барвисті вогні в алембіках і тиґлях, у рядах ваз та посудин, наповнених ріжнобарвними порошками й течами. На вогнищі, під кітлом дивної форми, палав синявий огонь, а коло комина вештався альхемік.

Був це сухий старець, одітий у якусь то волокнисту тоґу й зі шапочкою на лисій голові. Крім цього мав на лиці склянну маску, щоби не вдихувати вбійчих випарів кітла.

Сонце клонилося за вежі й криші міста, крайнебо червоніло, гейби в обіймах огнів. Нараз загомоніли з багатьох сторін то разом, то поодиноко, дзвони: „Ангел Господень благовістив Діві Марії...“

Альхемік погасив огонь і відімкнув половину одного з великих, ґотицьких вікон. Велику, вже добре сумрачну кімнату, заповнила срібна й журна, сильна й захоплююча мельодія дзвонів, що начеб то хотіла її разом із її власником та його вбійчими творами пройняти чаром своєї благальної, молитовної нути. І тихо стало в тім кутку трійливих ґазів: огонь притих, погас, перестала булькотіти пара виварів й еліксірів, а перестрашений пугач сховався глибоко за піч.

Опертий на краті вікна, альхемік шепотів щось півголосом до себе.

„Вони спалили його... там, під тією вежею, перед своєю катедрою... кілька днів тому, о тій самій годині... дзвони били... немилосерні, зимні, ті босі, чорні монахи... нарід сміявся — кричав у дикій радості — психольоґічна дикість юрби!

„О, мій великий учителю! Джерело правдивого знання! Який ти був добрий, який благородний! Таких не шукати по їх сповідальницях та проповідницях! Навіть малій комашці не бажав ти нічого злого, бо ти не вмів злобажати!

„Спалили його... вбили... як чарівника... маґіка... А вінжеж був тихий мудрець у всім значінні цього слова... Ніщо не існувало для нього кромі книг і тиґлів... Шага ні від кого не брав...“

Присунув собі високе, шкіряне крісло й упялившши свої очі в загасле вогнище — думав півсонно дальше.

„...Чиж не вільно витворювати отруї? Таж це наука й штука— як инші науки й штуки. Продаю свої продукти, як це й инші продають те, що витворили — совісно, після вартости — мій зарібок не великий, справедливий. І чи може це зватись безправним, чи може це бути каригідним? Я чув, що в околиці гине багато людий... мене обвинувачують... несправедливо! Це чиста напасть! Цеж діявольське підозріння! Чиж я питаюся нащо хто купує трутину, для якої ціли цей чи инший з еліксірів і ця саме кропля потрібні? Я вмиваю від того руки! Я так само журюся тим, як... цукорник, продаючи свої тісточка або шоколяди. А чиж промисловці не продають страшних річий, дійсно, смертельних? Нащо здалися рушниці й пістолі, це страшне оружя? А штилєти? Чиж не торгують ножами й шаблями? Чейже не купують збруї для забавки, або щоби йти з нею до танцю чи шлюбу? А не всі тепер воюють з духами, бо просвічені й освідомлені! Що до мене, то нікому не кладу на його дорозі навіть найменшої соломки, щоб тішитись його упадком, а то ще й використовувать його. Моє життя — це життя тихого, побожного черця. Віддаю цісареві, що цісарське, а милостиню розділяю всім, котрі лише до мене застукають. Нема в мойому домі гульні, не діється в ньому нічого незвичайного. Чейже кожному вільно бути тим, чим хоче, — як що лише не шкодить своїм ближнім... навпаки, помагає. Одні потребують хліба, другі отруї. Такий уже завівся лад у світі! Хлібом живляться люди, щоб утриматися при життю, отруєю, щоби перейти до нірвани...

„Я не зміню цього, це суспільний лад і закон людства, — такий старий, — а лад і закон правлять світом, утримують людство в рівновазі. Чимже я в тім єсьм? Атом тихої, муравельної праці“...

І довго так роздумував старий, засушений альхемік...

На землю зійшла темна ніч.

Він запалив свою високу, оливну лямпу й при мерехтячім світлі заглибився в завмерлу науку минулих поколінь та віків — сам мамут, передпотопний твір, якимось чудом перехований, живий і вбиваючий своїм знанням своїх ближніх із почуття обовязку й пошанування людських бажань, спокійний у совісті чорнокнижник — отруйник.

І положився опісля до сну, а в ночі з остраху збудився, бо ввижувався йому кат, що прийшов його піймати.

А одначе його совість навіть у найтвердшому сні не вказала йому трупів цих людий, що їх убила його отруя...

Зерно пшениці

Осінь.

Хмарний та зимний день.

У повітрю колишуться дивно сумовитим шелестом золотаві листочки й падуть на нагу, чорну землю. На живоплотах блищать кріваво грозна дикого вина, мінливі красками дуги. Поволі, тяжко йде в гору мряка, по собіж лишає цілі низки вогких, блискучих сліз-перлин.

Крізь поля ветьcя доріжка, грязка, повна вибоїв. Часом заскрипить нею хлопський віз із виверненим горі струженим лемішем, а пан його — перемерзлий мужик — забиває закостенілі руки. Часом перейде якась скулена постать із шапкою, затисненою на вуха, зі сумним зітханням, шо здається таки зараз завмре у грудях і в оці.

Природу налягла якась туга. Не ця люблена поетами, вбрана ними в звучні рими, що дають іще звучніше в карманах золото. Не така, — а цей глибокий, сумний чар проминаючого, що так і відчуває свою кволість та безсилля.

* * *

В такий то день вийшов чоловік засіять ниви на свойому полі. Ступав поволі, бо тяжкий був йому перевішений з боку мішок зерна. Рука його, — цяж, що нею вчила його мати хреститись, а батько працювати, — сипала на землю круглі, золоті зерна.

Вузка була його нивка — як усі хлопські лани, — чорна, значена довгими бороздами, що йшли рівненько, одна біля другої. Сівачеві здавалося, начеб цей загонець звужувався на противному кінці й кінчився майже клином. Та він привик уже до цього: адже й доля неодного є таким клином, гострим клином!

Ішов отже аж до кінця нивки, на вигляд вущого від прочої частини ниви, хоч справді таким не був. І коли обернувся, здавалося йому, що це той кінець, звідкіля прийшов, такий вузкий. І знова вертався там і сям: тут клин ставав щораз то ширшим, там нива безнастанно звужувалася. Здавалося йому, що шукає цього таємного кута й не в силі його найти.

Гей, кількож це людий перегонить отак своє життя. Шукають того, що лежить од них світами й коли найдуть — оглядаються назад. Видять у далині давно покинуте й вертаються

знову до нього, начеб тягнула їх там якась таємна сила. І переходить, минає їх життя в ось такій мандрівці то в одну, то в другу сторону... без вороття минає... А навпослід не доходять ніде, не розкладають ніде своїх шатер, щоби принести святий хосен собі й иншим, не зазнають супочинку ні миру. І стрічає їх остання година нужденних та зболілих серед тяжкої, безплідної мандрівки, неначе Агасверової блуканини за якісь провини.

Але сівач не був подібний до тих людий.

Він ішов стало і з метою, раз коло разу; брав борозну за борозною, глядячи з рівною печаливістю й любовю, щоб усюди впало його зерно. Сіяв добре, повне дрімучих сил буйного життя й Божого благословення зерно й ішов раз коло разу...

* * *

І так одно зеренце опинилося само, самітне, втиснене між дві грудки чорної, вогкої землі. Серце стискалося йому з трівоги й жалю. Над вечір пустився дрібний, але протяжний дощик, земля розмокла, а зернятко запалося ще нище. Ніде й ніколи ще не було йому так темно, так мокро, так недобре! І здавалося йому, що то хиба приходить кінець.

Гинути, так марно гинути без сонця й воздуху, що їх зеренце знало з часів, коли ним у колисці колисали вітри у вольнім, широкім просторі! між небом і землею!... Зійти так марно без квіток та пташків, без того всього, що полюбило було за днів свойого дитинства!...

І задумалося, заплакало збіжеве зернятко за своїм колосистим домом, що був йому дорощий і гарніший над палати і скарби цього світа... й над своєю стебелистою родиною, котрої любих членів рознесено певно по незнаних йому місцях... задумалося зеренце над своїм дитинством тай заплакало від великого, щирого жалю за ним:

...Безмежний, здається, лан, а всюди колоски, а всюди стебельця... високі, зеленаво-жовті... то хиляться повільно, то встають... а як гляне в гору — там блакить, гей якась шафірова чаша, сперта краями на марморах гір і смарагдах лісів... там золоте божество, усміхнене, проміністе соняшко, таке добре, що й рівні йому немає... там жайворонки літають і лине їх сердешний спів, так дзвонить... так дзвонить... Ішов вечір; на синявому плащі небес заяснів місяць, тихий, лагідний вівчар овечих турм, що бігають по небі й пасуться на зоряній траві сплячої природи, — сторож зеренця, дрімучого в пеленах... Лягала оживляюча роса, а безпечні перепілки стрясали її в сні крильцятами...

Деж ви, о деж ви, добрі часи, такі добрі гей той насущний хліб! Ви так єднаєте до себе молоду, ясну душу збіжевого

зеренця!; Тепер... перед останньою годиною, що прийде, що вже надходить, снує воно згадки, згадки... Час війни! Прийшов страшний день... задзвонила зимна, блестяча коса й зі свистом та шумом, що безнастанно дзвонить у вухах, робила стежку серед густого ліса колося... відтак граблі... звязали колоски, як безборонних невільників... і повезли з піснею тріюмфу й окликами, загнали в ясир... а побоєвище остало пусте, тільки де-не-де лежали повалені колоски, сторчали будяки, хилилися маки... Але й там було добре... тільки братів, тільки сестер разом... навіть і чужі, може й з далеких країн... жита... вівса... ячменю...

Аж тут прийшло, страшна розлуко! прикре прощання... Мужик ділить стебелисту родину й зернятка сиплються, сиплються... й не побачуться вже ніколи, ніколи... Але зате в мішку сівача чується ще раз останній раз у життю, цікаві новинки... кожний оповідає про себе, а спільну долю якось лекше зноситься, — так, — спільну... гей! гей!

Не могло дальше думати, щось страшного в ньому діялося... так, то без сумніву кінець... ціле бухніє-розкладається... ціле просякає вогкістю землі...

Зібрало ще останки своїх сил і кличе в розпуці:

— „Пощо мені було приходити на світ — родитись у такім нещастю, — коли такий мені кінець? Пощо? — гей! пощо?“...

... Що це? Якийсь голос, сердешній голос, ще здається походить з нутра — може в ньому був, або побіля нього — але рівночасно якимось чудним способом не був ним, а мав право правити ним і розпоряжати, як своєю власністю, — голос, що нівечить, замінює в порох, а рівночасно наповняє безмежним довірям і доброю любовю:

„Вір мені! Служи вірно моїй волі до кінця, держися дороги твойого призначення, а вона заведе тебе до слави. Я бо сотворив тебе й опікуюся тобою й ховаю тебе в мойому серці!“

Й обтерло зеренце сльози й у руку Того, що так говорив, зложило перед сконом своє серце, бо чуло, що є Його власністю, а мало чисту совість і добре серце...

* * *

Весна! Сонце сміється, а його золоті проміння падуть на молоду, ясніючу красою й весіллям землю. Вона відроджується, зодягається. Дерева пускають базьки, цвіти цвітуть, птички літають і співають, а люди дивлячися кругом себе радісними очима, говорять собі:

„Весна йде, весна!“

Усьо, що жиє, співає великий і святий гимн відродження.

А наше зеренце? О, — це вже не кругле, золоте зеренце, ні! Там, он там, на зеленій ниві, між своїми братами й сестрами,

той свіжий і здоровий, милий і радісний колосок... То воно, знане нам зеренце, зеренце того сівача, що сіяв добре зерно й ходив по своїй ниві, раз коло разу — від кінця до кінця...

Цим разом розлягався голос не гейби з нутра, а неначеби бренів усюди і з гори і з долини і з усіх сторін, мовби був у світі, а не був світом і мав право правити ним і розпоряжати як своєю власністю... голос, що нівечить, перемінює в порох і рівночасно наповняє безмежним довірям і доброю любовю:

„Амінь, амінь, говорю вам, коли зерно пшениці, зіслане на землю, а не сотворене щоб осталось і було для землі, коли воно не ввійде в себе й не умре собі — не дасть плоду свойого в свій час і жити не буде. Колиж увійде в себе й умре, житиме й дасть плід у стократь. Я бо полюбив його перед віками і тепер його милую.“



Тінь

Била північ. До дверий поета хтось задзвонив. Він устав із крісла, сумним оком поглянув на розложений перед ним папір, на зівялі цвіти у венецькій, кришталевій чарці й на кілька розпочатих фляшок тяжкого, пурпурового вина, що стояли на магоневім бюрку, викладанім слоневою кістю й перловою масою — і пішов отворити.

На темних сходах стояв високий, сухий молодець. У червоних од морозу руках мняв ширококрисий бриль. І хоч на дворі лютувала зима — на ньому не було зимового одіння, лише плащик із піднесеним ковніром, споловілий зі старости.

Він назвав поета й запитав, чи не мігби з ним поговорити. Поет попросив його до своєї робітні, подав йому крісло близько вогня, що горів на комині та поклав перед ним столик із вином і закускою. А сам сів при столі перед розложеним папірям та зівялими квітками і ждав перших слів свойого пізного гостя.

Та цей ще стояв і довго розглядався по просторій, вигідно устроєній кімнаті. По долівці клалися від комина яснії плями тай довгії тіни, що на тому місці, де стояло йому подане крісло, наче збились до купи. І він це мабуть завважав, та ще й шепнув радше до себе:

„Тінь хай шукає місця в тіні“...

Сівши на краю крісла — зітхнув і з відтінком щирого подиву й великої пошани промовив:

— „Я прийшов до вас, добродію, бо хотів іще раз бачити вас перед смертю“.

Поет обернувся до нього на свойому англійському, бюровому кріслі.

— „Ви хворі — пане?“ — запитав.

— „Вповні здоровий“ — одказав молодець, мнучи в руках бриль. — „Моє тіло здорове, але душа хвора. Нема вже в ній сили боротися зі смертю. Іду в її обійми... Та поки її холодна рука закриє мої очі, я бажав іще раз, ув останнє, бачити вас, добродію. Тому простіть, що в таку пізну годину...“

Поет махнув білою, ніжною гейби оксамитною рукою, не сказавши ні слова. Мовчки дивився на цю тінь, що сиділа на кріслі побіля комина. Цікавий це був чоловік, що в такій пізній порі перервав йому спокій: було в ньому щось людського, а за-

разом і нелюдського. Своєю поетичною душею вбачав у ньому якусь неозначену, страшну, їдливу й убійчу поезію. Та може це йому лише так видавалося! — Молодець міг мати двацять кілька літ. Його облича було якєсь дивно замріяне й бліде гей полотно, риси дрібні і правильні. Волося мав старанно зачесане, а заріст жіночий, схожий на пух. І очі в нього були незвичайні: великі, чорні. хвилями блестіли, наче іскрами сипали, то знова вянули, задивлені у глибінь себе самих чи кого иншого. Голос у нього був тихий і звучний, та уста при говоренні ледви що рухались. Ні в мові, ні в мовчанні не вживав жестів.

Та найбільше зацікавило поета це, що між ним а тим чужим, незнаним молодцем існувала якась невловима схожість, подібність радше духова, ніж фізична. І та загадочна схожість бентежила його. Мимоволі майнуло йому через думку марево власної молодости... А одначе не міг у ній одкрити споловілого плащика, ні викривлених черевиків, ані тих чорних, таємних очий. Ворухнувся на кріслі і скорим рухом випорожнив чарку до дна.

— „Маєте певно, добродію, до мене якесь діло, прошу отже!“ —

Молодець, що цілий той час сидів непорушно, навіть без ніякого виразу на обличі, почав говорити. А чим дальше говорив, одурманюючі були його слова щораз тим більше таємні.

— „Так і ні... З усіх людий на світі ви, добродію, мали на мене найбільший вплив. Ваші твори я читав так довго, доківь не вивчився їх на память. Від тоді я жив у них, із них тай з ними. Це було моїм єдиним, правдивим життям“.

— „Простіть, ми ще не знаємося!...“ — заговорив поет якось дивно й несміло, бо відчув у цих звичайних словах якусь несуразність.

— „Навіщож? Цеж до нічого не придатне. Я безіменний, один із багатьох... із тих... там!“ І вказав рукою на вікна, заслонені густими, коронковими фіранками.

— „Вас, пане, я знаменито знаю. І як що сьогодні я бажав бачитися з вами, то лише тому, щоб ви були останнім чоловіком, котрого бачу, а той сальон останньою кімнатою, що в ній пробуваю; вона являється бути притвором моеї смерти...

„Але годилосяб щось про себе сказати... Може літа мойого життя миналися за склеповою лядою, де я додавав цілі колюмни смішних та зимних чисел, продавав якісь запорошені книжки, що про них раз у місяць хтось несміло допитував; то маловажна проза — це знання й наука. Здається мені, що ніколи не доводилося мені продавать ті ясні, вітряні томики, з яких дишуть змішані чари, одурманюючі запахи, щебетання та

шелести шовку... Так думають принайменш отті, що громадами приходять їх купувати. Може так воно колись було... хто знає? А може що иншого... Може бажав я колись творити: писати вірші й ясніти, як ви, шановний пане?"

Вмовк, наче заслуханий у якісь далекі мельодії. Поет не переривав, не міг переривати.

„Тямлю, як перший раз побачив я вас, пане. Було це в літку, на провінції Ви приїхали були там мабуть у гостину. Всі говорили про вас, усі: великі й малі, ті, що щось знають і ті, що нічого не можуть знати.

„Попереду всіх стояли ми, молоді. Ми, пане, горнулися до ваших творів, як до прапорів і наших кличів. Ми вірили в слово — воно мало крила, — і достроювалися ми до тих крил, — бо це нас тішило. Ми вірили в пісню — вона була сильна й запашна!

„Памятаю ту хвилю, в котрій переїздили ви повозом у товаристві двох пань, що про них говорили, начеб то вони були... я на них не глядів, не бачив їх, я дивився з подивом та почестю на вас, шановний пане. Може ви мене бачили, а може й ні. Але ви кинули мені тоді в привіт погляд так, як це кидається монету жебракові, або таке то легке, скоре слово: „не маю нічого для тебе, иншим разом..."

„Сьогодні знаю, що поетом я не був тай не буду, тоді одначе думав я, що стану похожим на вас, бо те, що ви, шановний пане, виразили на пергаміновому папері в сафяновій оправі, я наскрізь одчував. І моя душа була відгомоном звуків цієї гарфи, що її ви, шановний пане..."

Перервав немовби з утоми. По хвилині сильнішим голосом у скорішому темпі проказував свої слова дальше.

„Пане! Ви не свідомі цього, що робите, коли сидите оце тут над папером, при цвітах і вогні, а думки, гей потічні хвилі, пливуть, пливуть...! Не знаєте, кілько то людських існувань одною рисою пера перетворюєте, зміняєте, формуєте! Ви не спроможні проймити оком непрочислених скитальців по царинах життя, шо їх ви перетомили та зломили. Ви не відаєте, кількó життєдайних корінів підтяли, кілько то присудів смерти ви підписали на тих білих чвертках паперу... Гей, бачу я їх усіх під авреолею оцих зівянутих, умираючих квіток!

„Миж тим живемо, що ви, поети, пишете... вироблюємося після ваших ідей, що їх переливаєте не на папір, але на наші молодечі душі. Наша юність живе духом ваших думок та творів, наша молодь — це молодь ваших творів! Як що ви їй покажете шляхи тудою, де роскош й роспуста під ніжними вашими заслонами святкують свої оргії, — вона буде ледача та нуждарна. А як захочете її ви мати чистою та доброю, то вона такою

й буде, як лише вітхнете в неї запал до змагання. Ми, молоді, віримо в те, в що й ви вірите, ненавидимо, що й ви ненавидите. Від вас залежне й це, чи молодець у прийдешності героєм стане чи падлюкою, чи, дівчина на жінку виросте, чи на наліжницю. —

„Багато річий ми навчилися від вас, панове поети! „Стати чоловіком у повному значінні цього слова“ — це гасло, що його ви нам піддали. Отже просто й одважно, без права й без правди! Запиватися вином, упиватися коханням до безміри, із усмішкою на лиці віддатися грі щастя та судьби — було нашим зовом, що зродився на ваших кличах, стануло прославленою повнотою існування, тріюмфом чоловіцтва!... Думаю, що знаєте легенду про того чарівника з Гамельн, що своєю грою чарував щурів... Так, ви йшли перед нами, сірою юрбою, а гомони ваших арф, мотаючи й звязуючи вільні душі, казали нам покидати хати батьків, в родинні огнища... Ми йшли за вами, за чудними гомонами, як сонні, гей омлілі... ми йшли над пропасть... А там ви станули й затрималися, бо завсіди були самі собою... але ми, що стратили свідомість самих себе, ми не знали вже де шлях, а де розпуття; ми, що не мали вже власного почування ні волі... ми летіли наперед, летіли — аж на дно... І це лише бачили ми, як ви, великі чародії, всміхалися! О, якби ви знали, кілько то тіний через вас снується в цьому світі, кілько бездольних бродяг скитається по ньому, кілько то лукавих дум блудить по країні! Але ви не знаєте — й добре вам із тим! — а може й не хочете знати?

„Я також ішов за приманою вашого чарівливого голосу, — йшов — до цього вечора, до цієї ночи, — як сліпий, гей сплячий!

„А був я помічником у книгарні. Любив ставати за заслоною вікна, призначеного виключно поезії... вашого вікна, панове поети! Чого там не було! Цілі світи, цілі душі під ослоною паперу або полотна, — скіри або пергаміну!

„Я радів читаючи на обличчях і в очах прохожих враження з цих заголовків, мот і думок. Були там і розотворені книжки. І здавалося мені, що це справжня вівісекція. Один читав про колиску й тихе селище родинне, другий про лікарні й доми божевільних, инший знова шукав писання про гріб та кладовище. Одному забилося серце, другому переставало бити...

„Тоді, пане, ви перейшли попри мене зі своєю чарівною, одурманюючою гарфою. Мною оволоділа якась могутня туга, що влила в мої жили гарячу кров і сірку запальну... На фоні небосяжних, пошарпаних обломів розтворилися перед очима моєї душі якісь степи... якісь простори... а всюди... як би духове трясення й розпадення землі!

„І вибила моя година: я покинув склеп і працю, примкнув двері рідної хатини, а дорогу до Того, котрого звуть Богом, засипав камінням та пісками... І розтрощилась лупина мойого човна... розбилася в тріски... на прах...“

— „Пане! пане! що ви...“ — крикнув перебиваючи трівожний, переляканий словами молодця поет. Інстинктовно відчув, що тут немає йому як боронитись, але мусів чейже хочби для decorum завізвати якусь силу, заклястися на щось, що спинялоб та нівечило ділання оцих страхітливих слів.

— „Тихо!... не намагайтеся надавать собі марної поваги, не ховайтеся в ріси плаща, здертого на цю хвилину з якоїсь мрачної величі! Це зайве для нас! Є поезія! Так! Є, пане, поезія й поезія... й чи знаєте, що воно: „поезія!“ Мені, пане поете, нічого не жалко. Я — життя поезії, я — тінь життя! Чи слід отже жалкувать за чимсь? Вже пізно... я забрав панові багато дорогого часу... Простіть мені — прошу! Тепер знаєте, чим я є супроти вас? Я прийшов сюда в перве й уз останнє, немов дитя неправого ложа до тієї людини, що є його батьком, а котрого воно не сміє називати: тату!... такого ймення не носить... але в серці любить... якесь безіменне, нуждарне... — В одній книжці, що її певно не знаєте, а в котру я не вглиблювався, бо це книга світильців, написано; „Вчителю, ми всьо для тебе покинули, щоби йти за тобою, щож даси нам у заміну?“ Ті слова завели мене, шановний пане, під ваші двері... Ми все вже покинули, щоби йти за тобою, наш пане, й нічого нам уже не осталось... Не маємо вже підошов у чобіт, а грязь тисячів доріг вжерлася в наші нагі, покалічені ноги... Не маю й кількох остиків на склянку кави, змучений самим собою, перетомлений, ослаблений голодом, пянством та розпустою... Моя мати з білим, срібним волоссям на голові носить воду й миє долівки, щоби не згинути з голоду під тією будівлею, що її деякі вважають найбільшою дорогоцінністю, під церквою... Щоби купити собі поцілуй і тіло дівчини, я брехав і крав, а моє чоло було погідне... Людська справедливість тримала мене нераз у кайданах, але я уподібнювався вужеві, змії... Замісь імення маю на поліції число, замісь гроший — діри в кишенях, а замісь ідеалів маю порох у серці, гниль у мозґу й уяві... Зловіщий, а чарівний вітер зробив у моїй души справжній пустар... Був у ній колись Хтось... нині не знаю навіть, як називається... й нащо?... Нащо?...

„Остало мені ще оце єдине, останнє добро!“ І наглим рухом, що в наслідок його дотеперішньої апатії й нерухавости поділав на поета, як електрична струя, мов удар грому, — вийняв ізза розіпнятого на грудях плащика малий, чорний револьвер.

„Будьте спокійні... ха, ха... сідайте, пане. Аджеж поет, що силою свойого пера може доконати неймовірних діл, нічим не зворушується...

„Хочете мене відпровадити, пане? Зараз одійду, зараз... Є люди двоякого рода: одні пишуть вірші, а другі віршами живуть. Кінець перших — знаєте чейже ліпше від мене, пане, а смутний фінал других (його вже я ліпше знаю від вас) — вистріл, чорна смуга диму й труп!! І то навіть ні, бо ми вже не люди, а тіни — ми ніщо!" Ха, ха, ха! Поете! Ми всьо, що мали, покинули для тебе, щоби йти за тобою, щож нам даси в заміну?"

І зареготався грізним сміхом, що морозить кров і духа шарпає в шкаміття... Підійшов до вікна, зірвав фіранку, відімкнув...

На дворі царювала чорна й глуха ніч. Лиш дерева поважно, жалібно шуміли...

Траґедія взійшла у цю кімнату — й вікно отворили людські руки не на те, щоби змінити її на ідиллю... не на те!

Молодець оперся плечима на палісандрові варцаби, а в руці стиска малий, чорний револьвер.

Поет дріжав у свойому кріслі з поручями. Зуби йому цокотіли, голова ваготіла, руки й ноги тремтіли, а серце, здавалося йому, билося високо, десь тутже таки під сухою й дивно вузкою гортанню. Чи чув усьо? Не мігби на це відповісти, не міг би зібрати своїх думок, отямитись. Чи чув це, що тепер знова тихесенько й неначе безгомінно шепотів його траґічний гість?

„Оце вже всьо, що мав я вам сказати. Простіть, що тільки часу забрав я вам, шановний пане, — але я думав, що це вас зацікавить, що ви сердешно розсмієтеся, коли будете знова в товаристві своїх любок, котрих я особисто відігнав од вашого порога. Я надіявся, що ви спімнете мої слова, коли ввійдете вранці до кімнати своїх діток, що кликатимуть: „Ми так боялися — кімната татка була пуста — де татко був?" Я гадав, що ви спогадаєте мене, як на заленому столикові своїх видавців побачите купу золота... Добраніч вам... шановний пане!..."

Як автомат, не знаючи, що робить, піднісся поет із крісла, щоби після звичаю відпровадити гостя до дверий. Дорога до них видавалася йому найтяжчою в життю, без кінця... без меж...

Молодець немовби вичитав оце в його душі й поклавши руку на його рамя — прошептав:

„Не турбуйтеся, — спасибіг вам... пане, — тудою блище!..."

І другою рукою показав йому вікно.

„Чи думаєте, що воно небезпешно? Де там! Чи це третій поверх, чи партер, — для мене — тіни — й для вас — поета — байдуже! Спасибіг і... до побачення!!!"

Одним скоком опинився на мраморному окрайцеві вікна.

Поет підійшов, а радше приплентався до нього і протягнув руку... та вже лиш пустий простір ухватив нею...

З долини долетів до нього один — єдиний зойк, глухий, невідгомінний...

. . . .

. . . .

А під вікнами зловіщо гомоніло: до побачення, до побачення, до побачення!!!



Дикий виноград

В осени широке листя дикого винограду червоніє, золотом та пурпурою блестить...

По городах і парках румяніє дикий виноград і здається, що десь з гори, зпід листяної коруни деревин звісила омліваючу, голову душа осінного сяйва заклята в його галузку. Видається тобі, що це її буйний, мінливий волос — забагрившися в барвах кервавої зорі заходу — по живоплотах розстелився. Колиж на винній, благородній винорадині дозрівають червоні й жовті грозна, галузка дикого винограду вкривається й гордиться багряним та жовтим листям.

Давно колись — ця дика виноградина була благородна, гарна та роскішна, що року овочами крилась. Стелилася вона по березових, білих ворині ях, побіля муру, де соняшко щодня в полудне промінням витало. Любили її небесні пташенята й зі щебетанням у її галуззю, в тінях її широкого листя, наче під журливою, опікунчою долонею, клали собі гнізда. Соняшні промені пестили, сповняли солодістю й легесеньким, барвистим пухом сбплітали навислі ягоди, а вечерові роси змивали з них усяку порошинку.

Але вона, ця винна лоза не раділа своїм життям, не тішилася своєю долею, хоч щасливіша була від многих инших ростин. Забажала иншого, просторішого світа, почала одним то другим усиком цікаво заглядати поза свою білесеньку ворину. Здавалося їй, що там краще, роскішніше можнаб жити.

Перекинулася отже через мур на північну, темну й зимну сторону. По ґонтарному дашкові просувалося ніжне та довге галуззя щораз жвавіше, щораз сміліше. Й усе вмовлювала в себе лоза, що там гарніше живеться, що щойно по тамтій стороні можна буде розжитися свобідним, повним життям.

„Не знати, навіщо маю коротати своє вікування на тій оце деревляній, поганій ворині! Пощо маю що року давати підтинать себе й перегинати на всі сторони, чому маю давати обривати людям мої гарні ягоди, не налюбувавшися ними до схочу! Там — що иншого! Там царює тишина й спокій; там ніхто не буде мене шукати, ні обтинати, ні переслідувати. Відсіль нічого не бачу. Передімною розпростерлися якісь непривітні городи, а надімною погане кришище. Тамже на виду простелюється

весь світ. Його вже я трохи й бачила і знаю, що там мені, найблагороднішій ростині найкраще житиметься. Найважнішеж тепер оце, що скаже на мої наміри мій родич, старший пень? Йому тут добре, бо від уродження зжився з оцею кришею й городом, — але я, я чейже зовсім щось иншого!“

І почала ласкавитись та приголублюватись до батьківського пня, щоби позволив їй розжитися власним життям. А старший, досвідний пень, що всіх своїх діток сердешно кохав, зашумів листям тай промовив:

„Важко мені, моя доню, невимовно важко, що не вмієш оцінити свойого щастя, що батьківське селище тобі непривітне. Глянь лиш от хочби й на мене або на твоїх сестер, що від давних літ тримаємося нашого муру й ростемо, радіємо життям і плодами нашого живла. Співаючи прилітають до нас пташенята, гомінкі бджоли радісно оповідають нам свої пригоди. Весело нам і щасно! Не йди від нас, моя дитино, остань із нами!“

Але молода галузка стояла таки при своїм і не давала за виграну, хоч довго й мудро переконував її ще старий пень та вговорювали сестри.

„Щож, не можу насиллям накидувати тобі мою волю! Сьогодні в світі тай у нас також усьо розкладається, всюди розлітаються звязки, всьо змагає до власного, незалежного й неодвічального буття. Колись може й пізнаєш, що правда по моїй стороні та що я бажав і бажаю тобі добра. Але йди, відлучися від нас і хай на чужині тобі ліпше ведеться. Одно тобі ще скажу: там не родитимеш овочів, моя дочко!“

Сумно звісила голову галузка, засмучена тими словами. Мусіда звести зі собою борню: з одної сторони свобода та вільність, з другоїже гарні й сочисті немовби з криштального скла овочі, котрими що року так раділа й гордилася.

„Вкінці, нащо мені цим журбуватись! Може то неправда? Може родич про це добре й не знає? — А в тім, нащо мені їх? Чейже пожиток із них мають лише самі люди. А я не хочу нікому служити, працювати для людий не буду, тогоб іще мені недоставало! Я бажаю жити для себе, хочу бути рівноуправненою з усяким, хто для себе чепуриться й цвіте. Я змагаю до визволення зпід тиранії та гніту. Що овочів мати не буду — не велика шкода, це мені тепер саме й на руку!“

Відлучилася отже від своїх сестер і перенеслася на північну сторону муру, де запустила коріння в тверду й засохлу землю. Залагодивши це — розглянулася. Сумно тут було та зимно — не так, як це їй видавалося тоді, коли з верху криші розглядалася по новому принадному, барвистому й запашному світові.

Пташки цілком тут не прилітали, лиш инколи закрякав крук або в ночі запугали сичі. Ні однісінького соняшного променя не

видно, а мухи навіть на лік не подиблеш. А на землі бодяче й буряни, проміж яких проходжувалися жаби. Вони одні тужливо рахкотіли, мовби плакали за сонцем, за свободою, котрої не знали, а про котру й марити не зважувалась.

Сумно для нашої галузки прокапарилося літо, надійшла осінь.

„Тепер по тім боці мої сестри пишаються красою своїх червоних і жовтих ягідок. А я?"

І дуще, як колинебудь, заболіло її серце на цю згадку.

„На злість покажу їм, що й я можу мати овочі!" І силкувалася видати овоч, до всьогож іншого цілком ізбайдужніла. Але кілька ягідок, що їх вона вилонила, були маленькі, як головки від шпильок, а такі квасні, що й мухи від них утікали.

Заплакала сердешно винна лоза над своєю гордістю й пихою. І почала молитися до Великого Бога ростинного світа, котрий піклується й опікується й найменшою травинкою й наймарнішою галузкою.

І склалося, що де впала сльоза на її зелений листок, замінювалася відразу в барвну перлину, котра розпливалася по цілому листкові пурпурою то золотом. Невдовзі вся галузка заблестіла барвами веселки.

І так воно що року діється.

Дика виноградина, що розстелилася по городах і парках та накрила собою паркани та пні дерев, рік-річно в осені, тоді, коли благородна винна лоза радіє своїми плодами — жемчужиться барвами своїх листків і веселить своїм видом людське око, — вона, що не хотіла кормити людий своїми ягодами. І здається, голосять ці барви стару правду, що хто відлучується від пня — не видасть плоду. І тоді, коли то требаби було радіти їй своїми плодами — вона румяниться та жовкне на доказ тієї правди, що після неї казав вести життя Творець, надаючи послаництво і призвання усякій речі.

О дикий винограде, роскішний у свойому безпліддю, — не думати тобі вже про збирання вина, не гадати тобі про ті хвилини, коли то ковші наповнюються сочистими ягодами!... Але й для тебе може прийти хвилина, що в ній вільно тобі буде злучиться з винною лозою, твоєю матірю. І повернувши до старих обовязків, — вернеш і до своїх прав!

Але й від тебе перегодом відлучиться горда й своєвільна галузка, бо доки світа, доти виноградина буде благородна і дика, щоби по всі часи потверджувалася правда, що її Господь сказав перед віками.

Світло в теміні

Я сперся на поруччя манастирського ганку. Побіля мене стояв старий, біловолосий ігумен з виразом великої погоди духа й неземною задумою на обличчі.

На дворі леготіли тихі, вечірні гомони й обімліло клалися на притомлений світ. Сумовиті бори по горбах лебеділи прощальним щебетанням пташенят, що тулилися безпечно до своїх гнізд. А впрочім у цій чернечій стороні, далекій од усякого світового гамору, наче сотвореній на леліяння вищих, досконаліших, освячуючих думок, царювала тишина.

Дух цієї монашої оселі був тихий, роботящий і благословенний. Його сірі постатті мали в собі щось такого, що блестіло триваліше від золота й клейнодів, а зорило й загрівало того, що з ними стрічався. Вони йшли своєю самотною й тернистою дорогою й жили серед світа, творили добро й помагали своїм землякам, а були мов не з цього світа, так осліплюючого, одурманюючого, шукаючого лише самого себе.

Стояли ми з ігуменом на чудово різьбленому ганку і гляділи на мерехтіння перших зір. Блідолиций місяць блідим промінням простелював зіркам шляхи по синіх плахтах неба.

Я розповідав про міста, що в них бував підчас моєї подорожі по землі й у згадках убірав їх у шати сумраку, обдаровував їх живчиком вечера.

Саме в тій порі над містом здіймається луна світильних пожарів і при відгомочах кошмарного містового життя пнеться в синє небо. Запалюються сотки й тисячі лучистих і жарових, ґазових і нафтяних лямп. Людська штука красить сяйвами світла вулиці, майдани, будинки й салі.

І ніхто не глядить на небо, де запалюються стократь гарніші й досконаліші світила, бо всякого займають ці людські каганці.

І гонить, суятиться людський рід при тих огниках землі, бавиться й гуляє, радіє й плаче. В душному ореолі цієї світильної заливи міниться всяка плиткість, полискується томбак і позлітка. Навіть зло, прижмурюючи очі, здіймається й царює.

Лише чорні, поважні Божі доми творять плями й по безтінній царині людської плиткости кидають довгі, сумовиті тіни, мов зажурені життям людий мистецтва й винаходу. Вони одні зі своєю вічною лямпою, що тремтить у їх нутрі, як кровава

сльоза, вміють оддати свій поклін величям ночі й царюванню тишини. Вони одні — як і ті ліси по горбах, як птахи в своїх гніздах і ці темні манастирські мури по глухих закутках землі з сірими постаттями, що з тією Божою лямпкою духа, певно й витрівало, ступають по зоряних дорогах Всевишнього...

„Колись читав я, що глянувши на землю з підсоняшних просторів, побачимо її в інакшій формі, ніж звичайно. Переходить вона з кулистого виду в рід глибокої чаші, котрої бездонна глибина тим більша, чим з вищої точки на неї дивимося. Беру це як слабий символ погляду, яким Всеможне Милосердя обіймає нашу землю. Воно мірить не нашою мірою, дивиться на речі не способом нашого ока, але зовсім одмінно... О, пригадаймо лише собі...

„Є Царем усіх видимих і невидимих сотворінь і Творцем всесвіту... Своїм власним сотворінням дає себе прибити до хреста й найбільший нуждар через свої гріхи вбиває глибше тупі цвяхи в його крівaві, а так милосерні руки, сильніше затискає терневий вінець на Його зболілу, святу голову!

„Так, так — мій Боже необнятний, о Боже мій любий!...

„Браття!

„Якби то ми, ті самі люди, що грішимо й докоряємо Божому Синові, діти сумерків, що з погордою й зневірою кличемо: 'Коли Ти Бог, то зіступи тепер із Твойого хреста!.' якщо би ми могли хоч через кілька хвилин одчути на собі те, як терпить, як слабне та конає той усемогучий Бог на свойому хресному престолі; якби то ми в нашій гордій та самовільній душі хоч через один мент могли знести той вихор осамітнення й смутку, що пустошить і морозить сердешну душу Того, Котрого кожний удар серця є любовю, Котрий усією силою духа прагне тієї приязни, — то я переконаний, що зігнулисяб і найтугіші коліна, змякли би й найтвердіші серця і найбільш висушені та замерзлі очі зайшлиб кервавою сльозою...

„І булоби багато Павлів, бо по такій хресній муці ніхто не може бути дальше Савлом, хіба що не бувби чоловіком!

„Бачиш отже, мій любий, що Божий спосіб глядіння на світ одмінний од людського. В Його очах гори є долинами, а Його дух пробуває між убогими духом, у низовиннях... „Скинув сильних з престола і підняв смирних“ співається у величаннях на утрені. Глянь тільки на Вифлеєм, на Дитя, що є вже Христом і перед котрим падає ниць і небо і земля і пекло!...

„Хайжеж буде мені вільно думати, шо ті величаві, ясніючі світила людської штуки над западаючим у сон містом — є в очах Бога менше вартні, як бліде освітлення кімнати простих людий, робітників і ремісників, кімнати, в котрій уся рідня при образі

Пречистої Діви молиться і бється в груди, а темінь прорізує мляве проміння одної свічки!

„І всяке світло, яке вважається виразом людської цивілізації й творчої сили, задля своєї прислуги для світа є на шляху до злого, на широкій улиці гріха, є темнотою й нічю в очах Бога... Його, що й у світлі односотикової свічечки бачить відблиск Своєї Святости, тієї, що одиноко є щирим Світлом і правдивим Днем...

„Завсіди здається мені й нераз роздумую над тим, що коли Бог дивиться на нашу землю, то темінь бачить там, де наші бідні очі в земній поволоці й зі земною силою запримічування бачать море світла. Він любується в зіронці на небі, більшій од цілої нашої землі, любується в слабенькім світлі святойванського хробачка... Він каже зівянутим квіткам пелюстки до світла простягати, а соняшникові значити ходи сонця й на землі...

„І краще робить чоловік, коли марне, бо дочасне своє світло ховає в глибинах і не бажає світити свічку своєї душі попри вогнища Божого світла... Тоді щойно має благословенне право нести перед собою ту зіроньку, як мудра дівчина та добрий пастир... А душа станеться ясним, погідним чудом, відбиттям молошної Божої дороги, міліярда світів, що їх освічують і бережуть, лагодять і кріплять дороговказні в темінях, правдиві, життєдяйні Божі очі“...

Ніч була тиха, місяшна... У наших стіп, у тіннях дрімучого спокійного манастиря з одного і похмурого, таємного ліса з другого боку, над потічком, видніли розкидані хати манастирського села. Денеде ще блимало по вікнах світло. Денеде просили душі Божого світла в теміні...

Поволі простягнув старий, срібноволосий монах свою тремтючу десницю й над горою й лісом, над рікою й селом зробив великий, преясний знак християнства. .

Потім низенько схилив свою голову, зложив руки навхрест під своєю сірою рясою і звернений до мене промовив:

— „Слава Ісусу Христу!“

. . . .



Притча про хліб

Оноді стрічає мене на вулиці мій знакомий і в обуренні безладною, сквапною мовою розповідає пригоду, яка йому щойно перед хвилиною приключилася.

А було це так:

Вранці вибрався він до підмійського ліса на горіхи. Коло рогачки побачив він стару бабу, що сиділа при ковші здорових, ліскових горіхів. Захвалюючи свій товар радила йому собі купити.

Він подякував, кажучи, що саме задля горіхів іде в ліщину. Тоді перекупка всміхаючися кличе поліціянта. Цей пояснює йому, що після найновішого королівського запорядку нікому не вільно зривати горіхів на власну руку. Тому й радить йому купити собі їх у перекупки, котра має призвіл їх продавати.

Ця пригода вивела мойого знакомого з рівноваги й він, наматіркувавши бабі й поліціянтові, ніяк не міг успокоїтися.

— І щож ти на це, га? — То безправство, то напасть на гладкій дорозі, то...

— Чи маю сказати тобі мою гадку? Моя думка така, що хоч твоя пригода є незвичайно цікава й небуденна, то всеж таки сам запорядок зовсім слушний і справедливий, як що візьмемо під увагу...

— Що за увагу, під яку увагу? Цеж ярка несправедливість, тиранство, обмеження особистої свободи...

Я завів його до одної затишної кабарні, де можна було без перепон порозмовляти.

— Гм... отже й ти захвалюєш той модний, цікавий спосіб, який намагається викинути всякі особисті пошукування й досліди. Після тебе требаби було в багатьох речах, як що не скажу в усіх, піддатися правам, приписам, законам, приказам та догмам, що обмежовують наше свобідне ділання та вяжуть нам руки в якійнебудь самостійній праці. Сліпе, безкритичне піддання себе — це ваш клич! Та про що тут і балакати! Чейже я маю право шукати й зривати собі горіхи особисто й коли хочу, а не єсьм обовязаний діставати й брати їх з ласки якогось там розпорядку чи встанови.

— Прости мені, мій друже, та порівнання, що його ти вжив, недобре. В кожному разі думаю, що ходить тобі о правду, так? Як так, то мусиш признати, що горіхи не є конечно потрібні до життя, то й краще буде, коли за примір у цьому випадкові зізьмемо щось потрібніше, щось необхідне для життя, от хочби й хліб.

Хліб для нас є неперечно конечною субстанцією, о нього просимо словами: »хліб наш насущний дай нам«, бо завжди нам його для життя треба. Хліб є также само необхідний для нас, як воздух, світло й вода. А проте то всьо нам ні з якого приводу не належне, це всьо даром дані дари, що їх дістаємо без нашої праці й старання, навіть без прохання. Всі, без виїмку, маємо їх під рукою, а свідчить про це хочби сей один факт, що живемо. Отже ці всі необхідні речі, ці дари, можна назвати щоденним, насушним хлібом, бо без них життя не булоб можливе.

Візьмім під увагу й саме життя. Ми дістали його без нашої вільної волі, без ніякого співділання з нашого боку. А мимо цього не гризе нас совість, що живемо, що вживаємо даного нам життя! Такжеж само не вважаємо лихим цього, що користуємося без найменшої натуги й старання з нашого боку воздухом, світлом та водою.

Чомуж маємо відкидувати правду, яку дістаємо оттак, як і ті дари, цю правду, що її зовсім слушно можемо назвати: насушним хлібом духа? Миж духово живемо й черпаємо моральні сили з тієї правди так само, як фізично живемо в воздусі й із матеріяльного хліба черпаємо сили тіла. Як що ми малиби виключно вільною й самостійною волею доходити до правди, то задля нашої слабкости й недосконалости ми її цілком не осягнулиб або створили якісь суроґати правди й у них, як у поганські храмини, складалиби свою віру. І чиж можемо серіозно думати про те, що глядячи з вищої точки на ці недосконалі або неправдиві правди а зглядно неправди, будемо почувати себе задоволеними? Мабуть що ні, а те вдовілля, що його ми створилиб у нашій свобідній волі й свободі, обернулосьби в нівеч та знеохоту.

Чиж терпимо ми через те, що не намічуємо на небі сонцеві шляхів і не запалюємо на ньому зір тай місяця, що не володіємо як монархи або хочби й одвічальні редактори воздухом, який опоясує землю верствою такої то висоти? Чи може страждаємо запро те, що хоч утворюємо й їмо хліб — але ні одного збіжевого зерна не в силі ми створити мимо всіх винахідних знарядів і цілої нашої неперечно великої науки? Чиж саме в цій нашій науці не приймаємо що дня, майже кожної хвилини, безлічі правд та доґм, не чуючи найменших докорів совісти за те, що їх усіх ми самі не створюємо?

Спробуй, мій любий, відкинути всякі правди людської науки і знання, що їх ти власним трудом не відкрив! Будучи льоґічним — одкинь усякий корм, що його істоту не придбав ти своєю власною працею й свобідною волею! Відкинь нарешті воздух і світло, що теж не є твоїми творами, і скажи мені тоді з рукою на серці, чи будеш через те щасливіший і спокійніший? Скажи щиро, чи будеш міг узагалі жити? А хочби ти й жив при та-

ких обусловлених умовинах життя, то чи не будеш якимось несамовитим сотворінням, загадкою небуття, безхосенним та ні в чому доброму непричасним?

Колиж приміриш це до духового світа — то загубишся в темінях ночі, що її в ньому застанеш. І силою власного духа не зумієш ти цієї ночі ні розвіяти, ні просвітити. Питаюся тебе: чи не попадеш у завжди простягнені руки царя темноти й неправди, заки натугою твоїх слабких та сумрачних змагань спроможешся на викресання хочби лиш одної правди?

Так, як воздух та вода, світло і хліб були на світі ще перед твоїм народженням і позістануть у ньому й по твоїй смерти, — так і великі, конечні й необхідні для духового життя правди, що є справжньою вільністю, вживанням і роскішю духа, були перед тобою й остануть і по тобі. І чи ти забажаєш піддатися їм чи ні, чи покоришся величі їхньої трівкости чи ні — вони полишаться по віки в своїй незрушимості.

Але стократь сильніш, стократно глибше й небезпечніше зворушить та потрясе тобою цей момент, що в нім ти станеш до борні з оцими правдами й замісь сірого, а неоцінитного вбрання покори зодягнешся в шати гордині й самолюбства. Бо покора приймає дари для фізичного життя і хилиться перед даром даними добрами для духового життя... А оцим то життям духа й нашою свобідною волею, працею й запопадливістю зєднуємо й запрацьовуємо собі вічне життя.

І хоч цього минучого, хвилевого життя не маємо в нашій свобідній волі, особливо що до його почину, то маємо за те повну вільність і свободу що до нашого місця в вічному життю. Тому й не покидати нам старих ціннощів та не трудитися над творенням нових правд, але при допомозі, в світлі й середовищі тих перших — треба нам намагатися своєю працею, трудящістю й старанням як найсильніше зєднатися з Тим, що їх дав і казав їх приймати...

Тому й мав я рацію, мій друже, на початку цієї мови, а радше: цієї притчі про хліб, сказати тобі, що з огляду на правду твоя весела подія з перекупкою й лісковими горіхами є вповні слушна й справедлива, бо ліщиновий гай є власністю того, котрий видав такий розпорядок,... отже . . . .
. . . .

Мій знакомий знудився цією мовою, бо в душі не хотів погодитися зі своєю судьбою. Вхопивши в руки бриль попрощав мене кількома призвищами, що їх перед годиною кидав на голову перекупки й поліціянта, гримнув дверима й вийшов.

А я, користаючи з цієї пригоди мойого знакомого, рішив прилучити нашу розмову до збірки оцих притч.

„...Мій мир даю вам...“

»По правді лучший є покірливий селянин, котрий служить Богові, ніж гордий мудрець, котрий не дбає за себе, а глядить за круженнім небесних планет«.

(З „Наслідування Христа“
кн. І. глава 2.
Томи Кемпійського).

В італійських місточках та селах, що наче ластівячі гнізда притулилися до сточищ гір, можна часто бачити гірше чи ліпше заховані фрески й старинности.

Тут при вуглі високої, вузкої камяниці, під бляховим, позагинаним дахом, побачиш Мадонну з Дитятком, там знова зразуж таки по сяйвах стиґматів пізнаєш сірого від дощів та вітру св. Франціска, це „нуждарне Боже сотворіння«. На іншому місці над вищербленою лямпою угледиш деревяну решітку, а за нею благий погляд великих, спокійних і святих очий.

Перед такими фресками нераз можна бачити просту, звичайну вервицю або параманець, інколи й китицю зісохлих квіток або віночок з мірту зі стяжечками, що колишуться, неначеб разом із привязаним до них зітханням хотіли злинуть до Марії або до Святого...

Збирання винограду кінчалося. Йдучи зі скромного умбрійського місточка Ля Рокка, що хвилини стрічали ми ослів, навантажених ковшами й дивновидими ведрами. Із них то час до часу випадали на дорогу гарні, сочисті грозна. Ми звернули на це увагу йдучого за ослами погонича в червоній сорочці й синім поясі, а він, чорноокий, стрункий парібок, підняв їх і подавав нам. А подавав з такою ґрандецою й увічливістю, що зразуж видно було, що в ньому ґрає вільна, квіритська кров.

Перед нами простелилася широка, плідна рівнина, поперетинана кривими лініями оливних дерев. У ясному, прозористому повітрі, просякнутому осінню, зарисовувалися з віддалі прирослі до горбів селища. На синьому, потрісканому тлі скалистого сугіря сіріли мешкальні доми. Пнялися в гору й вежі вікових святинь, а денеде видно було ще й камінні мури кастеллі та їх оббиті башти. Навколо них тягнулися засипані вали, на нижже росли вічно зелені дуби й бобківці та шуміли на нуту давних, лицарських часів, з котрих залишилася ледви якась пісня або легенда про святого чоловіка чи натхнену діву . . . .

. . . .

В залумі й підйомі духа проходили ми ці селища чужої країни. Добрячі й довірчиві люди радо нас вітали й подекуди водили нас по костелах та каплицях, щоби вказати якийсь порохнявий, розпадений у прах гробівець, якийсь неясний фреск на сірому, вогкому мурі, якийсь... та годі вже й запамятати ті

всякородні речі, покриті дивно проймаючою поволокою далеких літ. Ми звідували також сумливі, засаджені кипарисами й лаврами, оброслі глогом, буряном та хоптою кладовища з похиленими хрестами й ґотицькою брамою, що от-от завалиться. У перевтомі вступали ми до сільської гостинниці з великими ворітьми, брудним подвірям і задимленими кімнатами... Весела й чарівлива дівчина, тихесенько співаючи якусь сердешню пісню, клала перед нами хліб та сир, доливала солодке, молоде вино... може щойно перед хвилиною відлучене від тих грознів у півшах, од тих облитих сонцем винниць з тієї врожайної Умбрії...

В одному з тих сіл, що дуже пригадують собою галилейську Кану й Капернаум із тих часів, коли то ще Чоловік Добра й Любови вв́ходив у їх низькі, обляжені перекупками ворота, — запровадили нас до дому оттаких то а таких старушків, щоби показати нам якийсь рідкий та незвичайний фреск.

Крізь кузню, що в ній лежало порозкидуване всякого рода заліззя й знаряддя, ввійшли ми до хати та дісталися стрімкими сходами, а радше драбиною, на горішний поверх.

В низенькій, малій кімнаті з одним вікном сиділи близько себе дід та баба. У цій чистесенькій, біленькій світлиці було одно ліжко, простий стіл з білого дерева й два чи три стільці. Великий, гебановий хрест з Розпяттям, здавалося, царював у цій білій, привітній та тихій закутині, над цією біловолосою, погідною парою... А над вікном виднів той фреск, задля якого ми сюди зайшли...

Щоб його описати, на це не стає в мене сил: затерся він у моїй тямці, як і запорошився був на мурі, де, правда, радували ще око останки чудових, по велико-мистецьки кинутих барвів і ліній. Але тих двоє старих людий, що обяснювали нам його вільною, тремтючою, старосвітською мовою, ще й тепер, по тільки літах, стоять перед моїми очима згорблені й зігнуті до землі: дід зі сухим, піднесеним до образу пальцем і баба з благим усміхом, з очима — вдивленими в свойого мужа, як у своє щастя... Ніколи не забуду тієї пари, що начеби зійшла з якихось благородних, а дуже дорогих рам, давно понищених тай порохнявих. Ніколи не забуду того символу спокійної й добрячої гідности й солодкого супокою, що так рідко сходить на землю й то десь од порогів неба, рідко й не на довго: ...»Мій мир даю вам, не як світ дає!«...

І зі словами на вустах: »це наші скарби«, що ще й тепер гомонять мені в ухах, показали нам свої книжки. А мали вони дві книжки, оправлені у грубий пергамін з артистичними витисками, друковані італійськими черенками з почину XVII. століття на якомусь трівкому папері. Вони творили їхню цілу бібліотеку й були для них, як самі це казали, усім їхнім скарбом. Завиті в якийсь виполовілий, шовковий платок — лежали вони на столі

біля лямпи, мабуть іще з бабиного приданого, що мала вид ангела ночі, заслонюючого своє обличча перед ангелом дня й його світлом... Із почуттям дивного пієтизму, з яким береться до рук давно засушені цвіти чи ікони святих місць, оглядав я з моїм товаришем, Францом, ці книжки.

А був це друкований великими буквами й оздоблений простими, примітивними образками молитовник і так мало в католицькому світі читаний, а ще менше в життю примінюваний Тома Кемпійський!

Картки були пожовклі й витерті, а по краях пообдирані — чейже не від лежання, ой — не від лежання!... А всюди дописки, дати й імена, писані дрібоньким, читким письмом, то мужеським, то жіночим... багато записок...

І щож би тут додати? хіба схилити голову над тремтючими, рапавими руками тих старців... хіба їм серцем поклонитись...

* * *

Минуло вже багато літ од днів тієї моєї прогульки по умбрійській рівнині. Багато образів життя пройшло поперед мої очі, багато ймен і дат крізь мозок, а крізь життя випадків... Та розвіялися назви й забулися імена. Але буває нераз так, що посеред улиці, де свищуть самоходи й гомонять трамваї, що підчас щоденної праці о насущний хліб або в вечері, коли замикаються до сну мої притомлені, важкі повіки — зявляється перед моєю душею чистесенька, білена кімната. А в кімнаті немов бачу ліжко, простий стіл з білого дерева, два чи три стільці і великий, гебановий хрест з Розпяттям, що — здається — царює й благословить, як колись благословив Авраама й його рід по віки... І виджу старенького діда й бабуню з тремтючими руками при столі, близько себе, згорблених, похилених до долу... й дві книжки, що творять їхню бібліотеку, їх увесь скарб! Книжки... зужиті на краях сторінки... образці... записки...

О, ви читали їх, Фільомене й Бавкидо, читали й відчитували їх од краю до краю, вчитувалися в ті від сліз полинялі букви... ви жили після тих книжок, вони були кормом і скарбом ваших душ, ваших сердець, вони були дороговказом для ваших побожних думок та святих і милосерних діл!...

Бачу це, чую й переживаю в собі... і радуюся цим образком, цим справжнім, рідким, незвичайним фреском із життя більше, ніж багатьома людськими малюнками!

А кидаючи цей спомин на білий папір передімною, маю враження, що вкладаю якісь чарівно запашні й барвисті цвіти в старинну, дуже дорогу чару, вкладаю з почуттям дивного пієтизму перед вищербленою лямпою й счорнілою решіткою, ізза якої пара великих, спокійних і святих очий благо споглядає на своє життя, на свої сльози і утіхи, на радощі й страждання...

ОГЛАВ




JAN
27
1984

